

УДК 330.341.42

Тимків Андрій Олександрович

*кандидат економічних наук, в. о. завідувача кафедри
фінансів, економіки та економічної кібернетики,
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний
соціально-економічний коледж*

Тымкив Андрей Александрович

*кандидат экономических наук, и. о. заведующего кафедрой
финансов, экономики и экономической кибернетики,
Подольский специальный учебно-реабилитационный
социально-экономический колледж*

Tymkiv Andriy

*PhD of Economic Sciences, Acting Head of the Department of
Finance, Economics and Economic Cybernetics
Podolsk Special Training and Rehabilitation Socio-Economic College*

**ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА ТА «TOUCHLESS ECONOMY»:
МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ІНКЛЮЗИВНОГО СУСПІЛЬСТВА
ЦИФРОВАЯ ЭКОНОМИКА И «TOUCHLESS ECONOMY»:
ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБЩЕСТВА
THE DIGITAL ECONOMY AND THE TOUCHLESS ECONOMY:
OPPORTUNITIES FOR AN INCLUSIVE SOCIETY**

Анотація. Визначено роль інклюзії у розвитку суспільства як потенціалу для розвитку через акумуляцію ресурсів сфери освіти, науки, інновацій, економіки та фінансів. Обґрунтовано формування інклюзивного середовища як передумови для розвитку інклюзивного суспільства, можливості якого розширюється на сьогодні під впливом цифрової та

«безконтактної» економіки. Крім того, встановлено, що суспільство в умовах «безконтактної економіки» – це нова формація, з одного боку, обмежених, а з іншого – необмежених можливостей. Обґрунтовано, що безконтактна економіка розширює можливості і сприяє розвитку інклюзивного суспільства, а для суб'єктів господарювання є передумовою для суттєвої модернізації усіх бізнес-процесів, інноватизації свого розвитку та рішучих стратегічних змін.

Ключові слова: інклюзивне суспільство, безбар'єрність, «безконтактна економіка», цифрова економіка, «розумне місто»

Анотація. Определена роль инклюзии в развитии общества как потенциала для развития через аккумуляцию ресурсов сферы образования, науки, инноваций, экономики и финансов. Обоснованно формирования инклюзивного среды как предпосылки для развития инклюзивного общества, возможности которого расширяется сегодня под влиянием цифровой и «бесконтактной» экономики. Кроме того, установлено, что общество в условиях «бесконтактной экономики» - это новая формація, с одной стороны, ограниченных, а с другой - неограниченных возможностей. Обосновано, что бесконтактная экономика расширяет возможности и способствует развитию инклюзивного общества, а для субъектов хозяйствования является предпосылкой для существенной модернизации всех бизнес-процессов, инноватизации своего развития и решительных стратегических изменений.

Ключевые слова: инклюзивное общество, безбарьерность, «бесконтактная экономика», цифровая экономика, «умный город»

Summary. The role of inclusion in the development of society as a potential for development through the accumulation of resources in education, science, innovation, economics and finance is identified. The formation of an inclusive environment as a prerequisite for the development of an inclusive

society, the possibilities of which are expanding today under the influence of digital and "contactless" economy. In addition, it is established that society in a "contactless economy" is a new formation, on the one hand, limited and on the other - unlimited opportunities. It is argued that a contactless economy expands opportunities and promotes an inclusive society, and for businesses is a prerequisite for significant modernization of all business processes, innovation of their development and decisive strategic changes.

Key words: *inclusive society, barrier-free, "contactless economy", digital economy, "smart city"*

Ще у 1970-му р. американський архітектор Майкл Біднер висунув ідею про те, що функціональний потенціал кожної людини посилюється, коли знімаються довколишні бар'єри (фізичні та ментальні). Він наполягав на необхідності впровадження нової концепції доступності середовища й інформації, що мала бути ширшою та універсальнішою, тобто охоплювати більше категорій людей із різними функціональними обмеженнями та задовольняти їхні потреби [12, с. 6].

З іншого боку, і вітчизняне законодавство вказує на те, що «особою з інвалідністю є особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист. (ст. 2 Закону України "Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні") [5].

А у свою чергу, стаття 4 цього ж закону передбачає, що діяльність держави щодо осіб з інвалідністю виявляється у створенні правових, економічних, політичних, соціальних, психологічних та інших умов для забезпечення їхніх прав і можливостей нарівні з іншими громадянами для участі в суспільному житті. Далі, одним із підпунктів у цій статті

передбачено необхідність у «виявленні, усуненні перепон і бар’єрів, що перешкоджають забезпеченню прав і задоволенню потреб, у тому числі стосовно доступу до об’єктів громадського та цивільного призначення, благоустрою, транспортної інфраструктури, дорожнього сервісу, транспорту, інформації та зв’язку, а також з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів – до освіти, праці, культури, фізичної культури і спорту».

Завдання держави полягає у формуванні безбар’єрного середовища через інклюзію суспільних відносин, через створення інклюзивного середовища. Завдання сучасного суспільства – це не просто милосердя до інвалідів і допомога їм, а необмежений доступ до основних потреб і можливостей, які дає сучасне суспільство. Інклюзивність, на наш погляд, це ресурс, а не витрати, а інклюзивне суспільство – це суспільство прогресивних змін, інновацій та додаткових можливостей.

Метою публікації є виокремлення можливостей для інклюзивного суспільства завдяки функціонуванню цифрової економіки та трансформації економічних відносин у площину «безконтакту». Мета дослідження виокремлює основні завдання:

1. Сформулювати роль інклюзії у розвитку суспільства;
2. Визначити економічні основи інклюзивного суспільства;
3. Встановити вплив цифрової та «безконтактної» економіки на розширення можливостей інклюзивного суспільства

Інклюзія (від англ. inclusion — включення) — процес збільшення ступеня участі всіх громадян в соціумі. І насамперед тих, що мають труднощі у фізичному чи розумовому розвитку [7].

Саме тому, інклюзивне середовище – це по суті середовище без бар’єрів і обмежень, а інклюзивне суспільство – це суспільство, що забезпечує усунення усіх бар’єрів і необмежений доступ усіх до фундаментальних потреб, тобто, фізіологічні, економічні, трудові, етнічні,

соціальні, психологічні повинні бути максимально доступними для усіх членів суспільства.

Безперечно, існує багато об'єктивних та суб'єктивних чинників, які формують «бар'єри для безбар'єрності» проте ефект інклюзії проявить себе як ресурсний потенціал економіки через високий рівень зайнятості, освіти, науки, інновацій. Інклюзія, акумулює додатковий ресурс і сформує потенціал для нового вектору розвитку суспільних відносин та економічної модернізації (рис. 1).

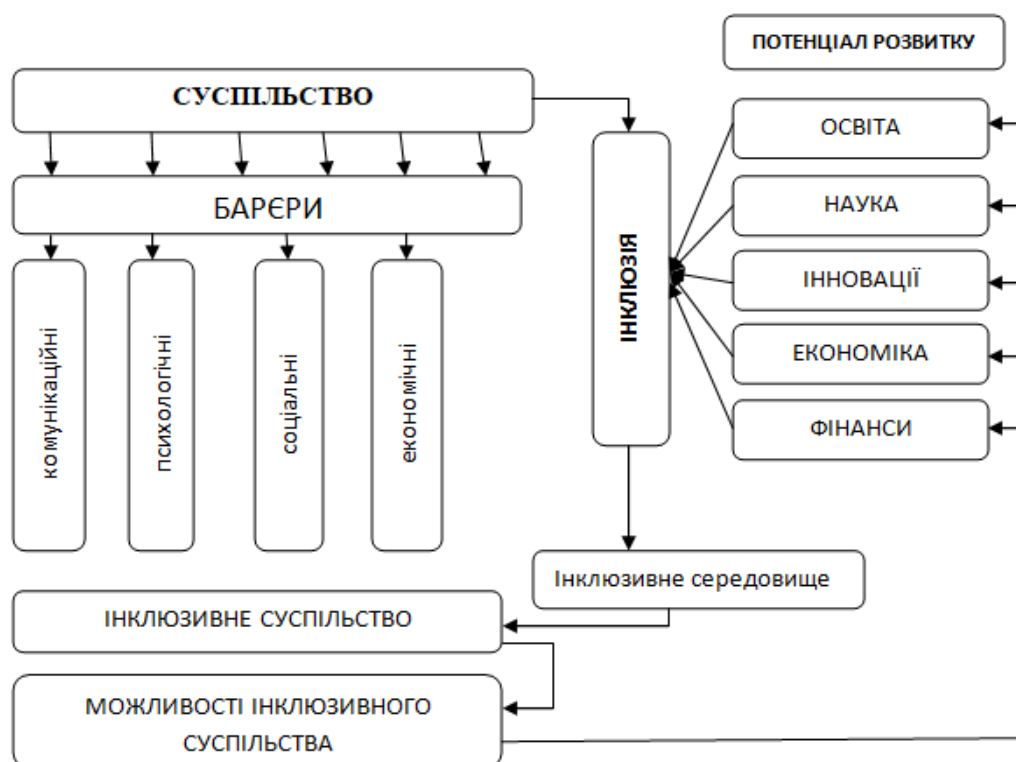

Рис 1. Роль інклюзії у розвитку суспільства

Інклюзивне суспільство характеризується не тільки інклюзивними соціальними інститутами, першочергове значення мають інклюзивні політичні і економічні інститути [9, с. 198]. Економіка в інклюзивному суспільстві визначає основним пріоритетом безбар'єрність економічних відносин завдяки усуненню трансакційних бар'єрів, торгівельних бар'єрів, споживчих бар'єрів, бар'єрів трудових відносин, тощо.

Однією із найбільш вагомих перешкод для розвитку економічних відносин в інклюзивному суспільстві є необхідність прямого контакту між суб'єктами господарювання. Прямий контакт для більшості економічних агентів – це доволі легкий бар'єр, але в середовищі осіб з інвалідністю (з характерними нозологічними особливостями), це одна із вагомих перешкод для нормалізації соціально-економічних відносин.

«Доброю» нагодою для усунення даного виду бар'єрів стала світова пандемія COVID-19, оскільки абсолютно новою для сучасного суспільства в глобалізованому світі постала проблема тотального перенесення усіх соціально-економічних відносин у площину Touchless economy або т. з. «безконтактної економіки». Це не модний тренд, це не комерційна чи маркетингова «фішка», а, на жаль, це нова форма відносин, які складаються на тлі розгортання вкрай негативного чинника – світової пандемії COVID-19.

Зміна соціальної поведінки в умовах дистанціювання впливає не лише психо-емоційний стан людей, але і на їх поведінку як суб'єкта економічних відносин. Нові виклики для медицини, освіти, науки – це передумова для трансформації стратегії розвитку економіки, що включатиме не лише особливості в продажах чи оплаті товарів, послуг, але і відносини між економічними агентами в контексті зайнятості, розвитку інноваційної системи та реалізації інвестиційних проєктів.

Для більшості суб'єктів економічних відносин «безконтактність» це доволі звичний режим роботи (банки, страхові компанії, брокери) або навіть базовий принцип роботи (Інтернет-магазини).

Так, для банків, наприклад, випуск безконтактних карт дає можливість [10, с. 152]:

- по-перше, розширити сферу застосування банківських карт, оскільки, рахунок використання безконтактних платежів передбачається мінімізація операцій з готівкою;

- по-друге, збільшити обороти за рахунок стимулювання частоти використання карт банку з можливістю безконтактного користування;
- по-третє, за рахунок підвищення прихильності клієнта до банку, створити додаткову конкурентну перевагу

Для страхових компаній, далеко не новою є методика у роботі On-line та Of-line. Так, On-line-режим для страхових компаній означає повний цикл реалізації страхових послуг через мережу Інтернет. А в свою чергу, режим Of-line передбачає отримання інформації та он-лайн консультації, однак для кінцевого оформлення контракту необхідна контактна зустріч в офісі страхової компанії.

Усе більш стираються відмінності між інтернет-брокерами й брокерами, що надають повний спектр послуг клієнтам. Вичерпання традиційних методів конкуренції на ринку послуг онлайн-брокерів у вигляді зниження брокерської комісії і надання пільгових умов маржинального кредитування неминуче вестиме до зростання концентрації брокерського бізнесу [8, с. 88].

Водночас, підприємства, організації і установи які за специфікою виробничого циклу є «контактними», зіткнулися з новими умовами які змусили їх акумулювати ресурси і спрямувати їх на реалізацію нових форм безконтактних взаємовідносин. Світові корпорації уже розпочали курс на «Індустрію 5.0». По суті це п'ята індустріальна революція яка дозволяє інтегрувати безконтактні можливості цифрової економіки та виробничий потенціал агро-промислових підприємств.

Цифровізацію економіки не можна розуміти лише як локальне наслідок розвитку галузі інформаційно-комунікаційних технологій – це явище, яке глибоко трансформує всю економічну систему [11, с. 20].

Цифрові трансформації відчуються нами сьогодні у всіх галузях економіки. Як передбачають дослідники, під впливом глобальної інформатизації та застосування інформаційних технологій компанії

практично всіх секторів економіки, зокрема, телекомунікацій, розваг, засобів масової інформації, банківської справи, роздрібної торгівлі та охорони здоров'я, змінили свої бізнес-моделі і цей тренд буде зберігатися протягом наступних як мінімум п'яти років [4].

Спільна діяльність інтелекту людини і штучного інтелекту дозволяють усунути обмеження не лише спілкування, але й обмеження виробничого процесу, зайнятості, освіти, науки та соціального розвитку. Крім того, цифрова економіка знімає традиційні економічні обмеження у розвитку суспільства.

Цифрові продукти можуть копіюватися і використовуватися необмеженим колом осіб, при цьому вони не втрачають споживчих властивостей, а при спільному використанні і обміні ці властивості часто поліпшуються. При цьому матеріальні продукти не можуть використовуватися одночасно кількома людьми і схильні до зносу в процесі експлуатації. Інтернет-магазини дозволяють уникнути обмежень по площах, властивих звичайним торговельним майданчикам, а значить і за широтою асортименту [2, с. 57].

Інтернет-торгівля це швидкозростаючий сегмент онлайн ринку, що дозволяє розширити інклюзивні можливості суспільства завдяки реалізації комерційних проектів осіб з інвалідністю, соціального підприємництва. Різноманітні консалтингові послуги через мережу Інтернет, онлайн банкінг та дистанційні платформи краудфандингу та фандрайзингу, а також, онлайн майданчики для представлення інноваційних проектів не лише сприяє розвитку цифрової та безконтактної економік, а й дозволяють повноцінно реалізувати механізм інклюзії економічних суб'єктів у суспільні процеси трансформації та модернізації соціально-економічних відносин.

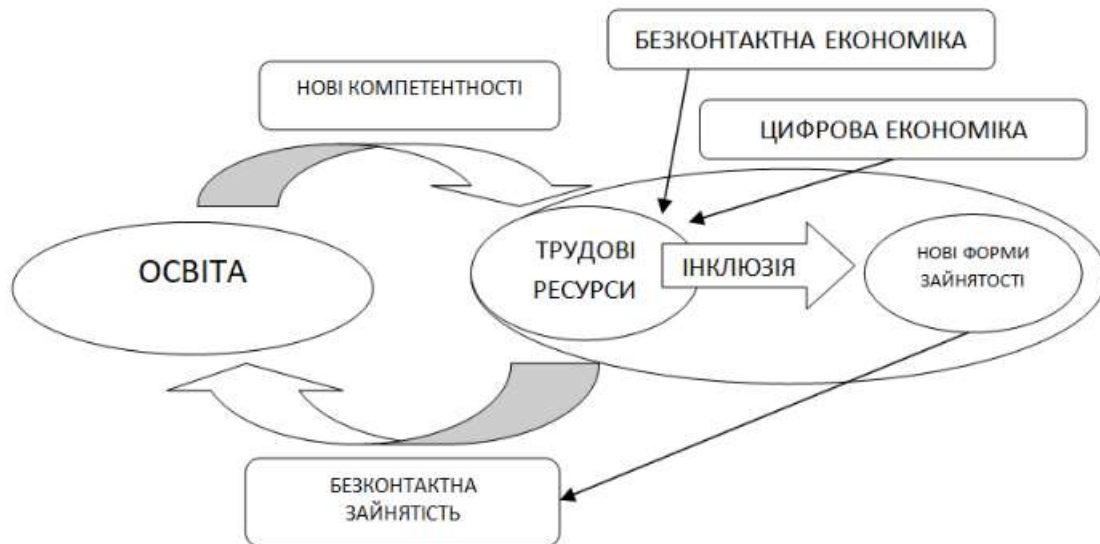
Нині, критеріями оцінки цифрової економіки виступають [3]:

- рівень розвиненості цифрової інфраструктури в розрізі підключення до мереж зв'язку, доступності послуг зв'язку та інформаційної безпеки;
- рівень цифровізації соціально-економічної системи в розрізі використання цифрових технологій населенням, бізнесом і державою;
- рівень цифрової трансформації соціально-економічної системи в розрізі економічного і соціального впливу

Безперечно, суспільство в умовах Touchless economy – це нова формація, з одного боку, обмежених, а з іншого – необмежених можливостей. Парадокс ситуації у тому, що кожен з нас, обмежуючи себе у прямих контактах, не обмежує при цьому свої соціально-економічні відносини і можливості. Пояснити це можна завдяки глобальній цифровій економіці як єдиному, на наш погляд, значимому аргументу у протистоянні стагнації розвитку економічних систем.

Безперечно, вагомим у функціонуванні безконтактної економіки на базі цифрових технологій є сфера зайнятості. Головна особливість тут полягає у розвитку нових форм трудових ресурсів в основі яких лежить необхідність володіння новими компетентностями в умовах «безконтактного» ринку та цифровізації ділових відносин. А це вимагає уже від сфери освіти кардинального реформування та модернізації для забезпечення вищезгаданих умов (рис. 2).

Рис. 2. Трудові ресурси під впливом безконтактної та цифрової економік

Незважаючи на державну підтримку працедавців у сфері зайнятості осіб з інвалідністю все ж таки існували певні проблеми в сфері працевлаштування інвалідів [1, с. 145]:

1. Перевищення кількості охочих працювати інвалідів над кількістю відповідних робочих місць.
2. Невмотивованість роботодавців на створення таких робочих місць через високі витрати на їх обладнання і невідповідне їх відшкодування з боку держави.
3. Бар'єри при працевлаштуванні інвалідів в багатьох організаціях у вигляді відсутності «доступного середовища», відповідних вакансій і т. д.

Можемо спостерігати, що до середини 2020 року ситуація кардинально змінюється. Акцентується увага на якості трудових ресурсів через здатність пристосовуватися до онлайн середовища. Відкривається доступ до нових професій. Зростає рівень інклюзивності ринку праці.

Очевидно, що передумовою виникнення цієї форми праці став розвиток комунікаційних технологій, що дозволив здійснювати ефективну комунікацію працівника з робочим місцем (колегами, менеджерами,

замовниками) на відстані (за допомогою телефону, факсу, мережі Інтернет) [6, с. 84].

Доволі вагомим аргументом на наш погляд в бік можливостей інклюзивного суспільства завдяки «безконтактній» та цифровій економіці є концепція «розумного міста», тобто міста, яке для своїх громадян завдяки інформаційним та комунікаційним технологіям, надає послуги, адаптовані до їхніх потреб, в режимі реального часу. Головна мета розумного міста це формування інклюзивного середовища, безбарерності та поліпшення якості життя громадян за допомогою нових технологій (табл. 1).

Таблиця 1

Проекти «розумного міста»*

Сфера застосування проекту	Назва проекту	Зміст проекту
Транспорт і мобільність	NAVIGUEO + HIFI	Звукові маяки, встановлені в багатьох транспортних мережах у Франції в місцях, що представляють інтерес, наприклад, над стійкою або біля входу в станцію метро, із зазначенням її розташування і передачею практичної інформації. Цю систему звукового супроводу можна активувати дистанційно за допомогою смартфона, що забезпечує автономність для сліпих і слабозорих людей.
	StreetCo	Додаток, який сприяє мобільності людей з обмеженими можливостями руху завдяки спільній GPS-навігації пішоходів. Повідомляє користувачів в реальному часі про перешкоди і інформує їх про доступність довколишніх місць.
	MappedED!	Платформа для інклюзивної академічної мобільності в Європі, яка надає інтерактивну карту різних університетів з акцентом на студентів з обмеженими можливостями.
	Uber	Добре відома мобільна платформа допомагає людям з обмеженими можливостями за допомогою транспортних послуг на вимогу, що забезпечує більшу гнучкість і спонтанність при переміщенні людей з обмеженими можливостями.
Інклюзія	Avencod	«Природа створює відмінності, Avencod створює таланти». Це гасло французької компанії, яка використовує людей з аутизмом Asperger для виконання завдань в цифрових сферах, таких як веб-розробка.

	Open Voice Factory	Безкоштовне програмне забезпечення, яке допомагає озвучувати людей з труднощами спілкування
Здоров'я	Evolvable Walking Aid	Модульна лінійка деталей, які можна зібрати, щоб сформувати тростину, милиці або раму для ходьби, щоб уникнути покупки нового обладнання для ходьби, коли рухливість користувача розвивається.
	WatchHelp	Мобільний додаток, підключений до годинника, який забезпечує автономію людей з психічними та / або когнітивними розладами. Додаток відправляє повідомлення в вигляді простих візуальних зображень, вказуючи на щоденні дії, які необхідно виконати.
	Wandercraft	Екзоскелети, що дозволяють людям з обмеженими фізичними можливостями ходити самостійно і природно
Безпека	Доступні пішохідні сигнали aBeacon (APS)	Компанія Okeenea виграла конкурс інноваційних рішень Департаменту транспорту Нью-Йорку для реалізації нового покоління підключених доступних пішохідних сигналів, які дозволяють пішоходам з порушеннями зору безпечно переходити вулицю. Це новий пристрій запускається віддалено і надає повну інформацію.
Інфраструктура	Розумні будинки перестарілих	Ці розумні будинки по догляду за хворими включають в себе імерсивні екрани, підключені пристрої, автоматизацію, відеоконференції і мобільні додатки, щоб допомогти жителям відновити життєдіяльність.
Інформація	Точки інформації	Канзас-Сіті був одним з фіналістів конкурсу Smart City Challenge 2016 року, пропонуючи своїм жителям в ключових точках міста інтерактивні кіоски, які використовуються для збору та обміну даними. Екрани з підсвічуванням і на висоті, доступний для людей в інвалідних візках. Термінали також оснащені аудіороз'ємами, що дозволяють людям з порушеннями зору підключати навушники.
	Інтелектуальне освітлення Humble Lamppost	Керівники проекту подумали про підключений торшер, який транслює звукову інформацію, призначену для громадян. Автономний пристрій також економить енергію і підвищує безпеку пішоходів поблизу.

Джерело: сформовано за даними [13]

В даному випадку, доволі яскраво проявляє себе той факт, що інклюзія це не витрати, а акумулятор ресурсу для розвитку (про що ми стверджували вище), а інклюзивне суспільство – це драйвер інноваційних технологій.

Відчути ці зміни більш глибоко суспільство зможе лише тоді коли економічні відносини у повній мірі трансформуються у Touchless economy, а цифрова економіка стане модернізованим архетипом моделі суспільства.

Суттєвими, на наш погляд, в умовах поглибленої трансформації економіки у напрямку «безконтакту», стануть переваги для інклюзивного суспільства.

Відтак, гармонійно інтегрується у процес розвитку інклюзивного суспільства «безконтактна економіка». Сама ця форма економічних відносин усуває на наш погляд один із найголовніших бар'єрів – необхідність прямого контакту. Touchless economy відкриває нові горизонти інклюзії, створюючи фундамент для додаткових переваг завдяки:

- більш комфортним та зручним трансакціям;
- можливості вибору товарів і послуг у зручний час і у зручному місці;
- можливості аналізу розширеного асортименту товарів і послуг;
- можливості безконтактної доставки товарів і послуг;
- появою нових видів освітніх послуг, що є доступними для усіх, а відтак, поява нових видів професій, що призведе до трансформації трудових відносин.

Таким чином, Touchless economy розширює можливості і сприяє розвитку інклюзивного суспільства, однак, для суб'єктів господарювання (підприємств, фірм, організацій, установ) – це новий вагомий екзогенний чинник, який є передумовою для суттєвої модернізації усіх бізнес-процесів, інноватизації свого розвитку та рішучих стратегічних змін. При чому, усе це потрібно здійснити у доволі обмежені терміни і з обмеженими фінансовими ресурсами. У цьому і полягає найбільша складність реалізації усіх принципів і вирішенні усіх завдань, які ставить «безконтактна економіка» перед менеджментом у бізнесі.

Отже, розширюючи можливості інклюзивного суспільства, на сьогодні, Touchless economy тимчасово обмежила бізнес, але відправною точкою усунення обмеження стануть нові форми та види ведення бізнесу – на умовах «безконтакту».

Література

1. Арбуз А.В. Механизм содействия трудоустройству лиц с ограниченными возможностями здоровья в современных социально-экономических условиях // Вестник Омского университета. Серия «Экономика». 2019. Т. 17. № 2. С.143-156.
2. Воскобоева О.В., Ромащенко О.С. Индекс цифровизации как основной фактор розвитку цифрових технологій // Економіка. Менеджмент. Бізнес. № 4 (26), 2018. С. 56-61.
3. Грицуленко С. И., Захарченко Л. А. Разработка методики сравнительной оценки цифровой экономики на основе интегрального индекса. URL: journals.uran.ua/tarp/article/download
4. Джусов О А, Апальков С. С. Цифрова економіка: структурні зрушення на міжнародному ринку капіталу // Міжнародні відносини Серія "Економічні науки". URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3058.
5. Закон України “Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні” від 21 березня 1991 року. № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12>
6. Заярнюк О.В. Зарубіжний досвід сприяння зайнятості інвалідів // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки, 2011, вип. 20, ч. II. С. 81-86.
7. Інклюзивна освіта – це добре. Але нам потрібне інклюзивне суспільство” – фахівець із запровадження інклюзивної освіти на Полтавщині. URL: <https://naiu.org.ua/inklyuzyvna-osvita-tse-dobre-ale->

[nam-potribne-inklyuzyvne-suspilstvo-fahivets-iz-zaprovadzhennya-inklyuzyvnoyi-osvity-na-poltavshhyni/](https://doi.org/10.25313/2520-2057-2020-10).

8. Ніколаєва А.М. Розвиток брокерської та дилерської діяльності на фондовому ринку України // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2011. Випуск 7. С. 85-90.
9. Радіонова І. О. Інклюзивне суспільство: від теорії до реальності // Сучасне суспільство. 2018. Випуск 2 (16). С. 195-207.
10. Самородова І.А., Медведенко А.В. Инновационные технологии бесконтактных платежей как фактор роста конкурентного преимущества коммерческого банка // Проблемы экономики и менеджмента. 2016. № 5 (57). С. 151-154.
11. Стрелкова И. А. Цифровая экономика: новые возможности и угрозы для развития мирового хозяйства // Экономика. Налоги. Право. 2018. № 2. С. 18-26.
12. Тельна О. А., Маланчій В. О., Дацьо Н. О, Сидорів С. М., Селепій О. Д., Весніна Н. В., Приймак Н. П., Сидорів Л. М. Сходинки інклюзії: наук.-практ. посібник для педагогів, студентів та батьків. 2-ге вид., випр. та доп. / за ред. С. М. Сидоріва. Івано-Франківськ : видавець Кушнір Г. М. 2019. 156 с.
13. Disability as an Innovation Driver for the Smart City. URL <https://www.inclusivecitymaker.com/disability-innovation-driver-smart-city/>